

Forrás: <http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2020/05/katona-andras-egy-peldamutato-eletut-zavodszky-geza-petho-sandor-eletrajzarol-11-01-10/>

Katona András

Egy példamutató életút: Závodszy Géza Pethő Sándor- életrajzáról

A kolozsvári alma matertől a Magyar Nemzet rostrumáig. Pethő Sándor (1885–1940)¹

Egy komoly kiadó nagyszerű sorozatának legújabb könyvének lehettem az egyik első olvasója. A pécsi Kronosz Kiadó *Sziluett* című és *Korszerű történelmi életrajzok* alcímű sorozatáról van szó,² illetve annak 12. darabjáról, Závodszy Géza Pethő Sándorról szóló kötetéről: *A kolozsvári alma matertől a Magyar Nemzet rostrumáig. Pethő Sándor (1885–1940)*.³ A publicista nevét bizonyára sokan ismerik, hiszen a Magyar Nemzet fejlécén ma is szerepel az alapító neve, pedig csupán alig két évig volt a lap főszerkesztője, de embert próbáló időkből, 1938 augusztusától 1940 júliusáig. Ugyanakkor az életrajz szerzője felteszi az obligát kérdéseket:

- Olvassuk-e az egykori Magyar Nemzetben megjelent írásokat?
- Ismerjük-e a több mint harminc év publicisztikai termését, amely a Magyar Nemzet irodalmi erényeket mutató bátor vasárnapi vezércikkeihez vezetett?
- Tudjuk-e, hogy sokak által nagyra tartott, sikeres történetíró is volt?
- Mit tudunk az emberről, a családról?⁴
- Honnan jött az ifjú tehetség, milyen hatásokat fogadott be, és mit tanított egész életében a magyar történelemről?

Az önmagában is érdekes, hogy az alapvetően a XVIII. százados és reformkoros történész szerző miért kezdett el foglalkozni a XX. század első felében tevékenykedő történész publicista Pethővel. A *szabadságharc eszméi* című esszé jellegű Pethő-kötet újbóli kiadása⁵ során föltáruuló impozáns életmű mellett magával ragadta Závodszyt az „eredendően romantikus alkat”, „a sugárzó, illúziókra is hajló, de következetesen értékválasztó, hiteles személyiség”. A 2000-es évek elején sikerült támogatást nyerni egy közel ezeroldalas bővebb válogatás megjelentetéséhez,⁶ mely alapja lehetett egy elmélyültebb életrajz megírásának, mely „a diákévek és a mester, Márki Sándor meghatározó hatásáról, a koalíciós válság élményétől a Tisza-korszakon, a világháborún, az összeomlás és a kommün megrázó élményén át, a békés és legitim revízió programjának várható kudarcától a Magyar Nemzet hasábjain vállalt hősiess szerepvállalásig vezet.”⁷

Katona András: Egy példamutató életút: Závodszy Géza Pethő Sándor-életrajzáról
A kolozsvári alma matertől a Magyar Nemzet rostrumáig. Pethő Sándor (1885–1940)

Természetesen az ismertetés csak néhány csomópontot ragadhat meg e három évtizedes életmű gazdag kínálatából.

Závodszy életrajzírói módszere, hogy a szereplőket beszélgeti rendkívül gazdag idézetanyaggal, főleg persze Pethőt. Több száz írását idézi meg jól megválasztott részletekkel, levéltári kutatásokra is hagyatkozva. Ugyanakkor mindvégig a háttérben marad, nem ráerőltetve álláspontját az olvasóra, de segíti annak formálódását. Ezt vélem a korszerűség fő elemének a *Korszerű történelmi életrajzok* darabjaként. Nem hagyományos életrajzot tartunk a kezünkben, hanem a főhős történelembe ágyazott munkásságának a bemutatását – időnként életrajzi elemekkel. Magam is ezt fogom követni, bőséges idézetekkel. Például rendhagyó napirendjének a leírását, amely azért nagypolgári életvitelt tükröz. Lássuk ennek napirendjét!

Színésznő (második) felesége⁸ délelőtt próbált, este színpadon volt. Pethő Tibortól (Pethő első házasságából származó fia) tudjuk, hogy apja szinte soha nem reggelizett otthon. Felöltözött, borbélyhoz ment, ahol megborotválták. A reggelit kávéházban fogyasztotta el. Tíz órára összegyűlt a szokott társaság. A színtér, a kávéház változott, a társaság maradt. Kezdetben volt a Philadelphia, Budán, az Alagút utcában (Pethőék 1930–1931-ben a Logodi utcában laktak), utána jött a Modern kávéház a mai Március 15-e tér és a Belgrád rakpart sarkán álló épületben, a Vigadó kávéház (Hangel Mór kávéos neve után a „Hangli”), néha a Belvárosi. *„Pethő sugaras és szelíd lénye szerette a dunai panoráma enyhe harmóniáját.”* A Carlton asztalán, ahol Bajcsy-Zsilinszky is reggelizni szokott, az újságok sorrendje már számukra Pethő Sándor életformája. Legfelül volt a *Pester Lloyd*, aztán következett a *Neue Zürcher Zeitung*, a *Neue Freie Presse*, a *Le Temps*. Ezek olvasásával kezdtek. Aztán átfutották a *Times* katonapolitikai eszmefuttatásait, ha nyúl farknyiak is voltak. Reggeli után Pethő néhányadmagával nyáron a Duna uszodába ment (az Erzsébet híd pesti hídfőjénél), télen hetente kétszer a Rudas gőzfürdőbe, majd séta következett a Duna-parton. Gogolák Lajos említi, hogy a sétákra magával hozta tacsó kutyáját. (A Szörnyeteg nevű tacsó valójában Székely Lujza házi kedvence volt.) Ebéd előtt egy órára dolgozószobájába zárkózott, ilyenkor jegyzeteket készített a másnapi vezércikkhez. Pontban fél kettőkor ebédelt, ebéd után egy-másfél órára ledőlt aludni. Fél öt körül ismét kávéházban találkozott a délutáni, többnyire idősebb és fiatalabb újságírókból álló asztaltársasággal. Itt már csak kapucinert fogyasztott, majd fél hat körül földalattal elment az Oktogonig, és onnan besétált a *Magyarság* Aradi utcai szerkesztőségébe. Este kilenc után többadmagával távozott a szerkesztőségéből. Sohasem vacsorázott otthon. A társaság taxikba ült, és étterembe mentek, nyáron kerthelyiségbe, télen például a Hólyukba (?) vagy a Mátyás-pincébe. Aztán csatlakozott a felesége, amikor végzett a színházban. Vasárnap délután a program mozi volt, mozi után benézett az Otthon Körbe. Az Otthon Írók, Hírlapírók Köre a New York palota első emeletét bérelte. Aztán irány a Centrál kávéház, hideg vacsora, tarokkparti. Nem éjszakázott, 11 óra tájban már mindig ágyban volt.⁹

Milyen ember volt Pethő? Először *Bohuniczky Szefi*, a Nyugat novellistája (hölgyről van szó) emlékezéseiből: *„Pethő vonzó fiatalságának jellegzetes zománcot adott nőies finomsága.”* Hangja, mosolya, mozdulatai tökéletes összhangban voltak a beszédével. Tudott és szeretett beszélni. A hallgatók kíváncsisága feltűzelte, és gyors asszociációkra indította. *„Ilyenkor beszédeit úgy szétfeszítette, mint egy hatalmas vásznat, melyre képeket rakott, alakokat rögzített és mesékből rögzített valóságot, hogy végül úgy éreztük, egy pompás film pergett le előttünk.”* A hallgatása még érdekesebb volt, mint a beszéde. *„Ha mohón figyelt, finom, keskeny arca szomjas lett, és felvillanó szürke szemeiben a művelt*

Katona András: Egy példamutató életút: Závodszy Géza Pethő Sándor-életrajzáról
A kolozsvári alma matertől a Magyar Nemzet rostrumáig. Pethő Sándor (1885–1940)

ember önmagát csiszoló, mindenre figyelő izgalma éledt.” De igazában akkor volt elemében, ha valakin segíteni kellett...¹⁰

Talpassy Tibor, író-újságíró így ír róla: „Nem láttam még fejet, amelyről az intellektus, az okosság ennyire sugárzott volna. Tekintetének külön varázsa volt. Megnyugtató, mint az apa, amikor kézen fogva vezeti gyermekét a zajló emberforgatagban, ám a simogató lágyság mögött ott villogott a fenyegető értelem, amely állandó szellemi készenlétre kényszerített minden közelében tartózkodót.” Választékos öltözetű, elegáns megjelenésű, arisztokratikusan keskeny arcú, „a hadonászó Kádár Lehel és Ulain Ferenc mellett kimért, lassú mozdulataival diplomatához illő nyugalmával tündöklő jelenség” volt.¹¹

A későbbi diplomata Szegedy-Maszák Aladár visszaemlékezése: „Pethő megnyerő jelenség, kimondottan szép férfi és előkelő lélek volt. Csodálatosan olvadt egybe benne [...] Rákóczi-kultusza, Kossuth és 1848–49 csodálata, a Rajnán túli Nyugathoz való mélységes, ma már romantikusnak látszó ragaszkodása és a legitimizmusa.”¹²

Újságírói munkáját így jellemzik a munkatársak: „A szerkesztőség magister elegantiseje Pethő Sándor. Mindenekelőtt a gondolatalakítása, az előadása és mozgása választékos és művészi, bármely szalonszínész vagy diplomata megirigyelhetné. Pályáján rajongó politikai szerelmek vezeték [...] Szobája kicsiny, de izzó levegőjű, állandóan haditanács folyik benne. Vezércikkeit rendszerint úgy szónokolja írógépbe, mintha az angol parlament előtt mondaná el [...]. Meghökkenő elgondolni, hogy ezt a férfiút egy hároméves kisfiú (Pethő Tibor ekkor volt ennyi idős) minden reggel az ágyban úgy elpüföli, mint a kétfenekű dobot.”¹³

Pethőben élete végéig a publicista és a történész vetélkedett egymással, általában az előbbi győzelmével. Az újságíró-társ Gogolák Lajos így méltányolja publicista pályáját: Pethő elsősorban publicista volt, számára a történettudomány is a történetpolitikai írás eszköze. Helyesen állapítja meg, hogy (ellentétben az itt-ott ráaggatott „barokkos” jelzővel) „pátosza és gondolkodása [...] a magyar reformkor legszebb hagyományaira emlékeztetett”. Helyét történetírói példaképe, Szalay László, Eötvös József, Csengery Antal közelében kell majd megjelölni. A gondolat, az eszme és az írás egyet jelentett nála, s a jellem megközelíthetlensége hitelesítette a kimondott gondolatot. A Kárpát-medence középpontjában élő magyar nép elsőszülöttségi jogát hirdette, harmonikus együttélésben a Kárpát-medence népeivel. Egyik legnagyobb hatású kidolgozója volt annak az eszmekörnek, melyet elsősorban őtána neveztek „szentistváni gondolat”-nak a politika és a közvélemény. Jogfolytonosságot és restaurációt hirdetett, utóbb magyar–osztrák közösséggel (míg Ausztria létezett), mert úgy hitte, hogy ez dinasztikus vonzást gyakorolt volna a Kárpát-medence régi népeire, és szétpattantotta volna a kisantant gyűrűjét.¹⁴

Figyelemre méltó, hogy a szigorú kritikával általában nem fukarkodó Szekfű Gyula milyen elismeréssel szól Pethőről, a történészről, aki a történettudomány köztársaságában önálló szint képviselt. „Mindenkít megnyert ragyogó beszéde, külseje, fénylő és melegítő gondolatai”, amelynek központjában Nap gyanánt ott volt a magyar állami függetlenség, a szabadság és a méltányos személyes önállóság jelképe, a Szent István-i államiság. „Önzetlen tanár, független történész, eszméjének szolgája és hajthatatlan követője, ebből a háromságból adódott Pethő Sándor pályája, amint azt mindnyájan ismerjük.”¹⁵

Pethő kissé romantikus történelemszemlélete lényegében a hőskultuszban gyökerezik, hiába igyekszik ettől megszabadulni, hiába vet egy-egy oldalpillantást a társadalmi és műveltségi állapotokra is: a Kossuth–Görgei, Deák–Andrássy, majd Andrássy–Tisza szembeállítás lesz munkája legelevenebb része. Ennek jó példája A Tábarnok című miniatűrje, melyben engedett szépipró ambícióinak, és amely az 1849. július 2-i komáromi csata leírásának drámai sűrítése:

Katona András: Egy példamutató életút: Závodszy Géza Pethő Sándor-életrajzáról
A kolozsvári alma matertől a Magyar Nemzet rostrumáig. Pethő Sándor (1885–1940)

„A főhős Görgei. A tábornok Kossuthal vitatkozó levelet diktál segédtsíztjének, az aláfestés meg-megújuló ágyúdörgés. Az ajtó nagy robajjal föl pattan, sűrű fekete szakállas tiszt (Bayer József) jelenti, hogy Haynau vadászai elfoglalták Ószőnyt. Végzetes! Görgei maga köré hívja a legjobb zászlóaljkat, a 3., a 9., a Dom Miguelek őrnagyait és századosait, akár halálra szánva. A feszültség tetőpontján a Dom Miguelek egy méltatlankodó tisztjét levágja. Megindul a véres kézitusába torkolló szuronyroham. A huszárok tömegét vörös zekéjében maga Görgei vezeti. Még látja a menekülő fehér köpenyes lovasok közül visszaforduló, s felé vágtató tisztet, még látja az ellenséges ágyúk hosszú sorát, s kalaplengetéssel szembefordítja az ágyúkkal az oldaltűztől fenyegetett huszárokat, még hallja az osztrák tüzértiszt parancsszavát: Nur den einen, nur den Roten – és fedetlen fején éles fájdalom. Kardja ösztönösen lesújt, majd kinyújtva mutatja az irányt a mellette elrobogó huszároknak. Nem száll le lováról. Parancsőr tiszt vágtat hozzá: – Ószőny újra a miénk! Görgei: – Igen. Köszönöm. Éljen a haza! Arcát újra elborítja a vér, keze elengedi a kantárt, és öntudatlanul, véresen lehanyatlik lováról.”

Závodszy összefoglalásában Pethő programjának sarokkövei: a magyar fajiság (kulturális és nem biológiai értelemben), a jogfolytonosság (ami a legitim királyságot is jelenti), valamint a magyar állam szuverenitásának, területi integritásának és a polgári szabadságnak az egysége.¹⁶

Ezek után vegyük sorra Pethő értékeléseit a magyar sorsfordulók némelyikéről:

A kiegyezésről és a dualista rendszerről: A magyar társadalmat ... megtörte a hosszú ellenállás, a hatvanhetes kiegyezést ez a gerinczúzódás tette lehetővé, az a prés, melyet a Deák-párt magára Deák Ferencre, a nemzet vezérére is alkalmazott. Deák élete alkonyán, a Tisza-rendszer berendezkedésének mézesheteiben vette észre, hogy a kiegyezés a jogfolytonosság talajáról a lejtőre vitte nemzetét. Pethő azt sugallja, hogy Deák a lelke mélyén elismerte a Kasszandra-levél igazságát. A szerző kritikája kíméletlen a két Tisza politikájával és az általuk képviselt 67-es rendszerrel szemben, ha személyes kiválóságukat nem is vitatja el.¹⁷ Tehát egyértelműen 48-as alapon áll.

Kossuthal kapcsolatban Závodszy megjegyzi: Kossuth sohasem tagadta, hogy érzelmileg közelebb áll az Amerikában megcsodált köztársasághoz, mint a legalkotmányosabb királysághoz, de republikánizmus nem akadályozta abban, hogy a beavatkozó dinasztiák valamely tagjának föl ne ajánlja a koronát (természetesen az ország integritásának és alkotmányának szavatolása mellett).¹⁸

A kontraszt kedvéért a *tanácsköztársaságról* írtakat idézzük: a „*demokráciája, erkölcsé, szervezete meg úgy aránylik a 49-es Magyarországhoz, mint Kun Béla személye, morálja és agyveleje aránylik Kossuth Lajos dimenzióihoz*”. Azonnal bocsánatot is kér, hogy egy cikkben, egy lapon említi „*a Senkit a Legnagyobbval [...] az iszapot a drágakővel*”.¹⁹

Tisza Istvánról – kortársai zömével ellentétben – inkább kritikus: Tisza messzebbre látott a magyar és az „osztrák” politikusoknál, elmondja, miben nőtt följük, s ebben ma egyetértés van. Érthetetlen és tragikus azonban, hogy „*a lángeszű vaskalapos*” törhetetlensége éppen Magyarország és a Monarchia sorsát végzetesen befolyásoló döntésekben nem érvényesült. A háború kérdésében bekövetkezett július 14-i pálfordulásra Pethő szerint egyszerűen nincs magyarázat, ami ez ügyben elhangzik, legenda. A korlátlan tengeralattjáró-háborút józan belátásból ellenezte, de álláspontját sajnálatos módon nem képviselte azzal a hallatlan energiával, ami kisebb jelentőségű válságokban maradéktalanul érvényesült. Fölrója – alighanem igaztalanul –, hogy az orosz forradalom teremtette lehetőség, egy elfogadható különbéke gondolatának nincs nyoma Tisza István politikájában.

Katona András: Egy példamutató életút: Závodszy Géza Pethő Sándor-életrajzáról
A kolozsvári alma matertől a Magyar Nemzet rostrumáig. Pethő Sándor (1885–1940)

„Ha Tisza valóban az a vakító nagy jelenség, amivé egy tízesztendős kultusz mitologizálta, akkor az új helyzetben [...] megkétszereződött volna tettereje.”²⁰

Károlyi Mihályról is higgadtan – és kortársai zömétől eltérően – ír: A nemzet legváltóságosabb óráiban harcolt ki magának Károlyi olyan vezérséget, amire szellemi és erkölcsi gyarlósága miatt teljességgel alkalmatlan volt – így Pethő –, de a szó kriminalisztikai értelmében nem hazaáruló.²¹

Pethő következetesen *legitimista* volt. Sokadszorra megismétli, hogy a királyság csak legitim lehet, ha a népfelségből ettől eltérő döntés származik, az forradalmi tett. A szerző példát is hoz, Lajos Fülöp polgárkirályságát, amely nem lehetett hosszú életű. (Lajos Fülöpöt valóban forradalom juttatta trónra, de forradalom is buktatta meg.) Tagadja és kizárja, hogy a legitimista elv érvényesítését bármelyik keresztény felekezet a maga privilégiumának vagy a maga sérelmének fogja fel (katolikusok kontra protestánsok). „A magyar katolicizmusnak és a magyar protestantizmusnak nincs más föladata, mint az, hogy egymással nemes versenyben vetélkedve [...] a magyar faj, a magyar szellem és a magyar hatalom alapkövei legyenek az erkölcsi hódítás útján.”²² Pethő Sándor volt „a legitimizmus legjobb tolla”.²³

Másik jellemző vonása *ellenzéki* sége. A Bethlen-rendszer szerinte a hatalomhoz való görcsös, erkölcstelen és gyászos ragaszkodásával megszeplősítette a keresztény politikát. A keresztény színekben futó politika ruháján Budaörs foltja éktelenkedik, sárral fröcskölte be a korrupció, az ingyen részvények és az Eskütt-ügy, és súlyosan megterhelte a bűnös, erőszakos választás. A rendszer „már régen nem támaszkodik egyébre, mint a fizikai erők azon készletére, amellyel rendelkezik, az emberek gyöngeségére és rossz tulajdonságaira. Nem előzmény nélkül. Bethlen-rendszer – írja két évvel később – csupán tercier-tünete egy olyan kornak, amely több mint másfél emberöltő óta fogyasztja [...] nemzeti és faji erőnket.”²⁴

Pethő Sándor szembeszáll a klebelsbergi „kultúrfölény frazeológiájának a közszellemet [...] rontó áfiumával”, mert az csodavarást, a reménytelen messianizmus légkörét árasztja, és azt sugallja a közvéleménynek, hogy hozzájárulhat a területi egység helyreállításához. Nem kérdés, Pethő a történelmi ország teljességében gondolkodik, ennek lenne megalapozása a jogfolytonos királyság helyreállítása. A nála elmaradhatatlan történelmi hasonlatban utasítja el azt a kultúrfölényt, amely az elvéhédett Hellász képében tehetetlenül összeomlott a rómaiak első rohamában, s amely a hanyatló Rómát kiszolgáltatta a germán hordák durva, de testi és szellemi erőben egészséges erőszakának.²⁵

Gömbös Gyulával szembeni viszonyát jól tükrözik a miniszterelnökről írt nekrológiájának szavai: „Meghatottsággal és szánalommal állunk meg egy emberi porhüvely mellett, amelyből egy nagyratörő lélek szállott el, és amelyben elnémult egy [...] nem közönséges férfi erélynek motorzúgása. [...] Férfi korának teljében, pályafutása merész ívelésének zenitjén bánt el vele a nehéz kór. Ha idejében visszavonul a politikától, és hanyatló egészségével törődik, ma nem kellene szomorú nekrológot írunk a szerencse és a becsvágy dédelgetett gyermekéről.” Pethő szerint Gömbös nem tudott választani egészsége megőrzése és a hatalom között, mert mindenképp a hatalmat szerette.²⁶

Pethő *németellenessége* – bár a történelmi körülmények miatt (nácik hatalomra jutása) pályája végén válik meghatározóvá, de már a kezdeteknél jelen van: Talpassy emlékei szerint a „bölcsek” egyik benjáminja meg is jegyezte, hogy Pethő Sándor ellentmondásban van önmagával, hiszen történelmi levezetéseiből süt a kuruc szellem, ugyanakkor a Habsburg-ház restaurálásának a híve. Pethő félmosollyal válaszolta, hogy 1703-ban ő is jelentkezett volna a nagyságos fejedelemtől íródeáknak. „Mert mit jelent kurucnak kenni? Szembeszegülni a nagynémet hódító törekvésekkel [...] a pángermanizmussal.”²⁷ Nem

Katona András: Egy példamutató életút: Závodszy Géza Pethő Sándor-életrajzáról
A kolozsvári alma matertől a Magyar Nemzet rostrumáig. Pethő Sándor (1885–1940)

véletlenül lett a Magyar Nemzet jelmondata: „Pethő Sándor napilapja a Magyar Nemzet küzd, hogy Magyarország magyar ország maradjon.”²⁸

Pethő Sándor halálának leírásával Závodszy bizonyítja, hogy ő is jócskán rendelkezik szépírói vénával: „1940. augusztus 25-én vasárnap délelőtt Balatonfüreden halálos autóbaleset történt. Az odaseregők az áldozatban megdöbbenve ismerték föl Pethő Sándort, a Magyar Nemzet alapító főszerkesztőjét. Az árokba borult roncs autóból kiemelt holttestet hamarosan virágok borították. Az ekkor már nagyhírű publicista pályája a csúcson tört meg. Megölte a tudattalan vak véletlen, s csupán imént némította el a Magyarország nyugati határáig terjeszkedett nemzetiszocialista birodalom komor tekintete. Munkásságának legnagyobb hatású, legartisztikusabb darabjai, aligha vitatható, a Magyar Nemzetbe két éven át írt vezércikkek, amelyek a szellemi honvédelmet hirdető napilap példányszámát 60 000 fölé emelték, vasárnap akár 100 000-ig röpítették. Ezek az írások Pethő Sándort a történelmi szereplők első sorába emelték. Személyét – ha nevét egyáltalán leírták – nehéz években is tisztelet övezte. Tisztelet illeti ma is, de kérdés, hogy írásainak teljességét, évfordulós idézetektől eltekintve, mennyire ismerjük.”²⁹

Talpassy Tibor elbeszéli, hogy Pethő Sándor magával vitte mint kezdő literátort, amikor meglátogatta a halálos beteg, szenvedő Kosztolányit. – Megnyugtatóbb volna, ha az ember egy vonat-összeütközésben a roncsok alatt maradna – mondta.³⁰

A baleset után többen felismerték az egyik áldozatban a Magyar Nemzet volt főszerkesztőjét, hiszen a helyszínelés miatt csaknem negyed napon át a helyszínen maradt. Hóman Bálint kultuszminiszter, aki éppen Balatonfüreden volt piros rózsacsokrot küldött a helyszínre, melyet rövidesen virágok borítottak. A halottasházban két bencés tanár virrasztott, a halotti maszkot Pátzay Pál készítette. A Magyar Nemzet augusztus 27-ei, keddi száma Pethő gyászkeretes képével és a róla írt nekrológgal jelent meg, az ország részvételéről és a tragédia magyar és külföldi sajtóvisszhangról is tudósítva. A szerkesztőségi megemlékezés időtállóan bizonyult záró bekezdését idézzük: „Ez az életút, Pethő Sándor életútja vasárnap belefutott a balatonfüredi halálkanyarba. Testét összetörték, lelke azonban földi tehertől megkönnyebbülten szétárad az időtlen magyar történelemben és amíg magyar szív dobog e hazában, Pethő Sándor eszméi, gondolatai, írásai nem fognak elmúlni.”³¹

Pethő Sándor főbb történelmi munkái (válogatás)

- *Politikai arcképek: az új Magyarország vezéregyéniségei.* "Élet" Irodalmi és Nyomda Rt., Budapest, 1911. 148 p.
<https://mek.oszk.hu/09200/09279/09279.pdf>
- *Magyarország és az Entente-hatalmak 1848–1849-ben.* Magyarország Területi Épségének Védelmi Ligája, Budapest, 1919. 100 p.
http://mtdaportal.extra.hu/books/petho_sandor_magyarorszag_es_az_entente_hatalmak.pdf
- *Andrássy és ellenfelei.* Pallas, Budapest, 1924. 30 p.
- *Világostól Trianonig. A mai Magyarország kialakulásának története.* Enciklopédia Rt. Budapest, 1925. 324 p.
http://mtdaportal.extra.hu/books/petho_sandor_vilagostol_trianonig.pdf Litera, Budapest, 1990.
- *Viharos emberöltő: hét portait.* Stádium, Budapest, [1929] 243 p.
http://mtdaportal.extra.hu/books/petho_sandor_viharos_emberolto.pdf
- *Gróf Andrássy Gyula emlékezete.* Wodianer, Budapest, 1930. 16 p.

Katona András: Egy példamutató életút: Závodszy Géza Pethő Sándor-életrajzáról
A kolozsvári alma matertől a Magyar Nemzet rostrumáig. Pethő Sándor (1885–1940)

- *Gróf Apponyi Albert*. Eligius, Budapest – Leipzig – Wien, 1926. 50 p.
http://mtdaportal.extra.hu/books/petho_sandor_grof_apponyi_albert.pdf
- *Görgey Artur*. A hadműveleteket leírta Julier Ferenc ny. ezredes. Genius, [Budapest], [1930] 499 p.
<https://mek.oszk.hu/14100/14118/14118.pdf> Attraktor, [Máriabesnyő-Gödöllő], 2006.
- *A magyar Capitoliumon. A magyar királyeszmé a Duna-völgyében*. Budapest: Gellért, 1932. 87 p.
- ASZTALOS Miklós – PETHŐ Sándor: *A magyar nemzet története. Ősidőktől napjainkig*. Bev. Szekfű Gyula. Lantos Könyvkiadóvállalat, Budapest, 1933. 559 p.
http://mtdaportal.extra.hu/books/asztalos_miklos_a_magyar_nemzet_tortenete.pdf 2. kiad. Dante, Budapest, 1934.
- *A magunk útján*. Deák Ferenc Társaság, Budapest, 1937. 211 p.

JEGYZETEK

- ¹ A kötet 2019. december 4-ei könyvbemutatóján elhangzott ismertetés szerkesztett változata.
- ² Eddig sorrendben Darány Kálmánról, Várady Pál esztergomi érsekről, Kövendi Székely Jakabról, Klebelsberg Kunóról, Brodarics Istvánról, Kánya Kálmánról, Váradi Péter humanista főpapról, kalocsai érsekről, Zrínyi Miklósról, a szigetvári védőről, Károlyi Gyuláról, Fráter Györgyről és Bádeni Lajosról jelentek meg a sorozatban életrajzok.
- ³ Talán a rostrum szó magyarázatot igényel, én szónoki emelvénynek fordítanám. (K. A.)
- ⁴ Annak fényében is, hogy fia, Pethő Tibor, több ízben és összesen mintegy 16 évig szintén főszerkesztője volt a lapnak.
- ⁵ PETHŐ Sándor (2000): *A szabadságharc eszméi*. Sajtó alá rendezte és a bevezető tanulmányt írta: ZÁVODSZKY Géza. Holnap Kiadó, Budapest
- ⁶ *A magyar Capitoliumon*. PETHŐ Sándor *válogatott publicisztikája*. Szerk.: ZÁVODSZKY Géza. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2005. Megjegyezzük, hogy két évtizeddel korábban is megjelent egy – lényegesen soványabb válogatás Pethő gazdag publicisztikájából fia előszavával: PETHŐ Sándor (1985): *Egy kis nép nagy gondjai. Válogatott publicisztikai írások*. Magvető Könyvkiadó, Budapest
- ⁷ ZÁVODSZKY Géza (2019): *A kolozsvári alma matertől a Magyar Nemzet rostrumáig. Pethő Sándor (1885–1940)*. Kronosz Kiadó – Magyar Történelmi Társulat. Pécs–Budapest, 12-13.
- ⁸ Székely Lujza (Zizi)
- ⁹ ZÁVODSZKY (2019) 154-155.
- ¹⁰ Uo. 152.
- ¹¹ Uo. 154.
- ¹² Uo. 154.
- ¹³ Uo. 96.
- ¹⁴ Uo. 304.
- ¹⁵ Uo. 303, 305.
- ¹⁶ Uo. 134.
- ¹⁷ Uo. 88.
- ¹⁸ Uo. 75.
- ¹⁹ Uo.
- ²⁰ Uo. 139.
- ²¹ Uo. 131.
- ²² Uo. 112.
- ²³ Uo. 174.
- ²⁴ Uo. 112.
- ²⁵ Uo. 115.
- ²⁶ Uo. 218-219.
- ²⁷ Uo. 160.
- ²⁸ Uo. 247.
- ²⁹ Uo. 11.
- ³⁰ Uo. 307.
- ³¹ *Magyar Nemzet*, III. évf. 1940. aug. 27. 2.